

BORHI LÁSZLÓ¹

Az Egyesült Államok és Magyarország német megszállása

The United States and the German Invasion of Hungary

Absztrakt

Az 1942–1944 közötti időszak a magyar közelmúlt egyik vitatott kérdése. Kállay Miklós kiugrási kísérletét a második világháborúból hintapolitikának szokták nevezni. Eszerint Kállay csak rendszere átmentése érdekében folytatott titkos tárgyalásokat a szövetségesekkel, valójában továbbra is a németek oldalára húzott. Amerikai források alapján ez a nézet alapos revízióra szorul. A kiugrási tárgyalások már 1942 nyarán elkezdődtek, mégpedig Horthy Miklós kormányzó személyes utasítására, és a Kállay-kormányzat legkésőbb 1944 márciusában elfogadta a feltétel nélküli megadást. A szövetségesek szempontjából azonban Magyarország kiugrása a háborúból csak másodlagos fontosságú volt. Amerikai és brit részről a tárgyalások fő célja az volt, hogy elérjék Magyarország német megszállását a következményekre való tekintet nélkül. Tudták, hogy a küszöbön álló „árulásról” tudomást szerzett a berlini vezetés, és emiatt a németek várhatóan megszállják az országot. A cél az volt, hogy a német katonai vezetés kénytelen legyen csapatokat kivonni a tervezett szövetséges partraszállás helyszínéről. Vagyis a washingtoni döntéshozók az egyébként másodlagos magyar különbélke kérdését a háború megnyerését szolgáló stratégiai szempontoknak rendelték alá – a megszállás várhatóan katasztrofális következményeinek figyelembevétele nélkül.

Kulcsszavak: második világháború, kiugrás, német megszállás, második front, titkos diplomácia

Abstract

Between the Summer of 1942 and March 1944, Hungary, under the leadership of Regent Miklós Horthy explored the possibility of exiting the war and signing a separate instrument of surrender with the Western Allies. By March 1944, Budapest was ready to accept unconditional surrender to the Allies. These talks, conducted in neutral capitals, were fraught with a great risk. If the Germans found out about them, the country, home to the last intact Jewish population in Europe, would be invaded, an eventuality the government of Miklós

¹ Indiana University; HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet.

Kállay sought to avoid. Hungarian surrender was only of secondary importance to the Allies. Their primary purpose was to facilitate the opening of the second front in Europe by forcing the Germans to spread themselves thin in Normandy. In order to achieve this objective, Washington sought to exploit Hungarian and Romanian efforts to quit the war and to provoke their invasion by the Germans with no regard for the consequences. The secret talks were conducted in bad faith: the U.S. – and the British – were aware that Hitler knew about their Hungarian ally's efforts to defect from the war.

Keywords: World War II, defection from the war, German invasion, second front, secret diplomacy

A Kállay-kormány külpolitikája, a szövetséges hatalmak katonai stratégiája és Magyarország német megszállása között szoros összefüggés állt fenn. Az 1944. március 19-én bekövetkezett katonai akciót közvetlenül a Magyarország és az Egyesült Államok között zajló titkos különbéke-tárgyalások – a német vezetés szemében: a készülődő árulás – váltotta ki. A megszállás az angolszász hatalmak határozott célját szolgálta: a küszöbön álló partraszállás helyszínének tehermentesítését. Az angolszász hatalmak által a háborús győzelem érdekében szükségesnek tartott megszállás Hitler szerint a „zsidókérdés” „megoldására” is alkalmat adott. És ez az állítás nem tagadja a megszállás következményeként hatalomra juttatott politikai vezetés, illetve Horthy Miklós felelősségét a deportálás végrehajtásában.

1944. március 4-én, mintegy két héttel a német bevonulás előtt, Goebbels feljegyzései szerint, Hitler kifejtette, hogy „[a] magyarok inkább ma, mint holnap ugranának ki tőlünk, amennyiben azt veszély nélkül tehetnék meg. De a Führer ezeknek a szándékaiknak gátat fog vetni.” Kijelentette, hogy „az árulást meg kell büntetni. [...] A magyar kormányt el kell mozdítani és le kell tartóztatni, Horthyt őrizetbe kell venni és egy Imrédy vezette kormányt hatalomra juttatni.” Német eredetiben:

Im Zusammenhang mit der finnischen Angelegenheit ist der Führer jetzt auch fest entschlossen, die ungarische Frage zu lösen. Die Ungarn üben Verrat am laufenden Band. Er wird ihnen Dutzende Male nachgewiesen, aber sie reagieren nicht auf unsere Proteste. Der Führer hat nun keine Lust, die ungarischen Verhältnisse sich genau so zuspitzen zu lassen, wie die finnischen Verhältnisse sich zugespitzt haben. Der Verrat muß

bestraft werden. Infolgedessen will der Führer jetzt handeln. Er will die ungarische Regierung absetzen und verhaften, Horthy in Gewahrsam nehmen und versuchen, ein Regime Imrédy einzurichten.

Nem ez volt az első alkalom, hogy a német vezetés legfelső köreiben felmerült a magyar árulás ügye. 1944 januárjában Goebbels feljegyezte, hogy

Die ungarischen Verhältnisse bieten zu mancher Kritik und Besorgnis Anlaß. Die Ungarn möchten natürlich lieber heute als morgen unser Lager verlassen und in das Lager des Feindes überspringen. Wenn sie nicht nach dem italienischen Beispiel Angst vor unserer Wehrmacht hätten, dann würden sie das sicherlich schon längst getan haben. Die Verrätereien, die Ungarn sich uns gegenüber leistet, spotten jeder Beschreibung.²

Nem sokkal később, március 13-án Hitler azt fejtegette, hogy „Magyarországon 700 000 zsidó van, gondoskodni fogunk arról, hogy ne csúszhassanak ki a kezeink közül”. Röviddel a bevonulás után az amerikai hírszerzéssel szorosan együttműködő diplomata, Bakách-Bessenyei György arról tájékoztatta Allen Dulles svájci rezident, hogy Hitler a Horthy Miklós kormányzóval folytatott megbeszélések során szemrehányást tett neki, mivel tudomására jutott, hogy a magyarok titkos tárgyalásokat folytatnak az angolszászokkal és a szovjetekkel. A zsidókérdés miatt is támadta Horthyt, és közölte, hogy mindezért megszállja Magyarországot.³ Hitler megtudta ugyanis, hogy titkos magyar–amerikai egyeztetések zajlanak Isztambulban a megadásról, a két fél hírszerzésének együttműködéséről, valamint egy amerikai katonai küldöttség befogadásáról.

Bár a német megszállás Magyarországra nézve tragikus következményekkel járt, jelentőségéhez mérten csekély figyelmet kapott a hazai történetírásban. Utoljára Ránki György szentelt monográfiát ennek a témának közel fél évszázaddal ezelőtt.⁴ Juhász Gyula még 1978-ban

² Fröhlich 1994. *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*. Teil II, Band 11., 397.

³ Dulles 1944.

⁴ Ránki 1978.

megjelent kötete fontos áttörést hozott a második világháborús magyar külpolitika – illetve tágabb értelemben a Horthy-korszak átértelmezésében – és ráirányította a figyelmet arra, hogy Kállay, bár szerinte felsemés módon, de mégiscsak kereste a kiutat a háborúból.⁵ Akárcsak néhányan a kiugrás politikájának aktív szereplői közül – így Barcza György és Szegedy-Maszák Aladár –, Juhász végső soron Kállay hintapolitikáját tette felelőssé a hátraarc kudarcáért. Ám a hintapolitika, vagy a köznyelvben élő „Kállay kettős” mulatságos metaforák ugyan, de elfedik a valóságot. Kállay felelősségteljes politikus volt, aki tudatában volt annak, hogy csapdahelyzetben vergődik. Tudta, hogy a kiugrás elmulasztása esetén helyreállnak a trianoni határok, végrehajtása viszont a német megszállás kockázatával játszik. Ez nem pusztán találgatás, hanem korabeli amerikai és brit iratok is alátámasztják. Juhász értelmezésének az volt a pillére, hogy a magyar vezetés elmulasztott egy hatalmas lehetőséget, hiszen a szovjetek, sőt a nyugatiak is alapvetően jóindulattal közelítettek Magyarországhoz, annak jobb sorsáért aggódtak. A történetírás mai szemlélete szerint a budapesti vezetés önös (osztály)érdekei, hatalomvágya, tehetetlensége és szűklátókörűsége miatt elszalasztotta a történelmi helyzet által kínált lehetőséget. Ez az álláspont tovább él a köztudatban is. Röviden: a kiugrás sikere vagy kudarca kizárólag a magyar politika függvénye volt. Ha távolságtartóan közelítünk a témához, szinte abszurd ez a magyar központú értelmezési keret, hiszen nagyhatalmi erőterben nemigen fordul elő, hogy egy kis állam maga dönthesse el sorsát a nemzetközi térben, pláne a Kárpát-medence térségében. Bár Juhász Gyula brit forrásokat használt, megközelítése mégis magyar központú maradt, a brit részről megfogalmazott kritikát a magyar kormány késlekedésével kapcsolatban referenciálisan kezelte.

Jelen tanulmányom – akárcsak azok a tanulmányok, amelyeket már közzétettem erről a témáról – nézőpontot vált: az eseményeket nem magyar, hanem külső szemszögből mutatja be.⁶ Ennek a vizsgálatnak az eredménye merőben eltér a korábbi állásponttól.

⁵ Juhász 1978.

⁶ E témáról született korábbi írásaim közül lásd: Borhi 2015, Első fejezet. A kiugrásra vonatkozóan lásd még: Máthé 2019, 19–30; Juhász 1984; Borhi 2014. Magyar változata: Borhi 2005; Borhi 2012. *Nagyhatalmi érdekek hálójában* című munkámban rámutattam, hogy a megszállás politikája a háborús stratégia része volt, a legfelső amerikai körökből származott, és

Mit akart elérni a nyugatbarát magyar elit? A fordulat sikeres végrehajtása azon múltott, hogy nyugati – és nem pedig szovjet – csapatok szállják meg az országot még mielőtt a németek beavatkozhatnának. 1943 őszén Magyarország kérte, hogy „egy-két (angolszász) légi szállítású hadosztály” földet érése után a magyar fél bejelenthesse az ország megszállását.⁷

A kétségek, fenntartások ellenére a béketapogatózások már 1942 nyarán elkezdődtek, mégpedig Horthy Miklós kormányzó utasítására – vagyis nem a Don-kanyarban elszenvedett katasztrófális vereség után, hanem jóval azt megelőzően. Horthy, Kállay és a magyar diplomácia hibát követett el, amikor – legalábbis 1943 decemberéig nem *teljesen* alaptalanul – abban bízott, hogy az ország angolszász megszállása reális lehetőség. A kiugrási kísérlet jelentős akadálya volt a feltétel nélküli megadás elve. Ezt az elvet Winston Churchill brit kormányfő és Franklin D. Roosevelttel amerikai elnök 1943 januárjában, a casablancai konferencián jelentette be annak érdekében, hogy a Szovjetuniót benn-tartsák a háborúban. Attól lehetett tartani ugyanis, hogy Sztálin és Hitler ismét kompromisszumos megállapodást köt egymással. Ugyanakkor világos volt, hogy a feltétel nélküli megadásra vonatkozó kitétel akadályozza majd a német szövetségi rendszer felbomlását. Hosszas halogatás és egyeztetések után a magyar politikai és katonai vezetés legkésőbb 1944 márciusára elfogadta a feltétel nélküli megadást. Ez volt ugyanis a kritériuma annak, hogy az amerikaiak katonai küldöttséget küldjenek Magyarországra, amelytől a budapesti vezetés a különbékére vonatkozó feltételek átadását várta.

Milyen volt a magyar politika megítélése amerikaiak szemében? A magyarok halogatása egy jó darabig megértésre talált, sőt, a szövetségesek nem is vették túl komolyan a Budapestről érkező megkezeséseket, hiszen nem volt világos, mennyire lehet rájuk érdemben számítani. Az is felmerült, hogy a tapogatózások mögött Berlin áll a szövetségesek megosztása érdekében. Dulles úgy vélte, hogy a magyarok a halogatás (fence sitting) nagymesterei, és bizonyára megrökönyödéssel fogadták, amikor Horthy kormányzó felvetette, hogy Washington

minden bizonnyal fontos szerepet játszott Hitler döntésében, hogy bevonul Magyarországra. Borhi 2015; Meszerics 2008; Peterecz 2012; Joó 2008; Czettler 2000.

⁷ F. L. Mayer és Whitney H. Shepardson távirata Allen Dullesnek, 1943. november 22. NARA, RG 226, OSS, Entry 90C, Box 6.

és London megvetéssel viszonyulna hozzá, ha cserben hagyná szövetségesét. Ezzel együtt a magyar fél fenntartásait reálisnak tartották. Allen Dulles számára hamar világossá vált, hogy a feltétel nélküli megadás szigorú alkalmazása ellehetetleníti a csatlós államok leválasztását. Emiatt több magyar megkeresést is elutasítottak – nemcsak a britek, hanem az amerikaiak is. Moszkva akkor kezdte szorgalmazni a kitétel enyhítését, amikor a Vörös Hadsereg megközelítette a megszállandó csatlós államok területét. Magyarország esetében az amerikai vezetés – legalábbis egy darabig – elfogadta azt az érvet, hogy egy kellően meg nem alapozott (premature) magyar szakítás a németekkel az ország megszállását vonná maga után. Végül, de nem utolsósorban Dulles, aki a csatlósok leválasztását volt hivatott végrehajtani, elismerte, hogy a szövetséges hatalmak nem nyújtottak elfogadható jövőképet a német uralom alatt álló országoknak. Úgy vélte, a régió országai jobban tartanak az oroszoktól, mint a németektől.

Mi volt a magyar kiugrási kísérlet jelentősége az amerikaiak szempontjából? Mint említettük, a feltétel nélküli megadás érvényesült, vagyis a tengely bomlasztása másodlagos volt a szovjetekkel fenntartott jó viszony után. Ez nemcsak a magyarokra vonatkozott, hanem Romániára is, amely ugyancsak a nyugatiak irányában igyekezett megtalálni az optimális kiutat a háborúból. Nem játszott szerepet az a szempont sem, amit Franklin D. Roosevelttől tanácsadója, Adolf Berle külügyi államtitkár vetett fel. Nevezetesen, hogy a feltétel nélküli megadás enyhítése megkönnyítené a két ország kiválását a háborúból, és ezzel összeomolhatna a németek délkeleti frontja.

Mi volt a szövetségesek célja a kiugrási tárgyalásokkal? Megállapítható, hogy a magyar – és a román – fél kiválását a háborúból a második front megnyitásához akarták időzíteni a szövetségesek. A brit titkoszolgálat, a SOE 1943 márciusában kelt feljegyzésében rámutatott, hogy ameddig Magyarország semleges ország volt, feladata a német utánpótlás szabotálása volt, és úgy kellett eljárnia, hogy „semmilyen formában ne okozzon zavart a kormánynak, mivel bármilyen politikai felfordulás az országban azonnali német megszállást vonhat maga után [...]”. Ma Magyarország ellenséges állam [...]. Őfelsége kormánya többé már nem tart a német megszállástól, amely pozitív előnnyel járna azáltal, hogy fokozná a német hadsereg lekötöttségét. Tovább lehetne fokozni

ezt a hatást, ha a felfordulást sikerül összekapcsolni a szövetséges partraszállással a kontinensen.”⁸

1943 októberében Winston Churchill brit miniszterelnök arról írt Franklin D. Rooseveltnak amerikai elnöknek, hogy a németek tartanak Magyarországot, Románia és Bulgária dezertálásától. Levelében a következőket írta: „[...] amilyen nagyszerű eredményeket hoztak a katonai cselekményeink által kiváltott potenciális reakciók Olaszországban, nem lennének-e rövidlátóak, ha figyelmen kívül hagynánk a lehetőségeket egy hasonló, vagy még nagyobb földcsuszamlásnak az általam említett országok egy részében vagy mindegyikében? Ha képesek lennénk ilyen hatást elérni, és hasznot húzni belőle, közös ügyünk Olaszországban sokkal könnyebbé válna. A semleges országok és a csatlósók álláspontjában kedvező változás állhat be a szövetségesek szempontjából, ami arra kényszerítheti Németországot, hogy a számára előnytelen fejlemények kezelésére erőket szabadítson fel.”⁹

Ennek érdekében nyomást akart gyakorolni a csatlósókra, hogy „szádkítsanak Németországgal”. Minderre a partraszállás sikere érdekében volt szükség. Egy vélhetően 1943 decemberében keletkezett amerikai feljegyzés értelmében „a német haderő veszélyes mértékben szét van szórva, és ha sikerül rábírnunk, hogy további erőket hagyjon Skandináviában, Olaszországban és a Balkánon, csak nehezen lesz képes arra, hogy egy időben tartson kellő erőket az oroszok ellen, Franciaországban és Németalföldön. Az EUREKA (a szövetséges hatalmak teheráni konferenciája) döntése szerint olyan helyekre kell szorítanunk az ellenséges erőket, ahol a lehető legkevésbé képesek zavart kelteni a *Hűbérúr* és az *Üllő* hadműveletekben.”¹⁰

⁸ Feljegyzés DH 70-től D.S.O. 4 számára, 1943. március 24. OSS RG 226 Entry A1-210, Box 286, Folder WN12125-12127.

⁹ Franklin D. Roosevelt Presidential Library, Franklin D. Roosevelt Papers as President: Map Room Papers, 1941–1945, Box 6, Churchill to Roosevelt. Ha az elnök válaszolt is a brit kormányfő levelére, annak az iratok között nincs nyoma.

¹⁰ Testőr-hadművelet. Megtévesztési hadművelet a Németország elleni háborúra, 1944. január. Library of Congress, Papers of Averell Harriman, Box 172, folder 4. Ekkorra már eldőlt, hogy a Sztálin által várva várt második frontot Franciaországban nyitják meg a szövetségesek, a balkáni opciót elvetették. Ez annak az amerikai álláspontnak volt köszönhető, amely William Leahy tengernagy, Rooseveltnak vezérkari főnöke javaslatára vált irányadóvá. Már a Trident fedőnévű, 1943 tavaszán megtartott konferencia után kiadott kommunikéban is a csatornán történő átkelés kapott hangsúlyt, miután az amerikaiak rákényszerítették álláspontjukat Churchillre és vezérkari főnökére, Sir Alan Brooke-ra. Ezt a döntést a Quadrant fedőnévű tanácskozás is megerősítette. Életrajzírója szerint Leahy „a hatalmi egyensúly szempontjából közelítette meg

A háború kimenetele szempontjából legfontosabb kérdés, a második front megnyitása 1943 szeptemberében eldőlni látszott. Az olaszországi front csak másodlagos szerepet kapott, a fő csapás a normandiai partraszállás lett. Rooseveltnél minden bizonnyal William Leahy tenger-nagynak, az amerikai vezérkari főnökök elnökének tanácsára döntött így. Erre már csak Sztálinnak kellett rábólintania, ami a szövetségesek teheráni konferenciáján (1943. december) meg is történt.

E döntés következtében hirtelen jelentőséget nyert a magyar és a román kiugrás kérdése. Ezidáig az amerikaiak elfogadták azt a magyar érvet, hogy ennek azonnali végrehajtása német megszállással és következőképpen a magyar zsidó lakosság deportálásával járna. 1943. november 2-án az amerikai vezérkari főnökök utasították a State Departmentet Magyarország és Románia leválasztásáról: „A Vezérkari Főnökök úgy vélik, hogy katonai szempontból a szövetségeseknek előnye származna abból, ha mindkét ország (Magyarország és Románia) kilépne a háborúból tekintet nélkül arra, hogy egy ilyen lépés ezeknek az országoknak a teljes német megszállásával járna-e vagy sem.”¹¹

A döntést még másnap közölték Allen Dullesszel. Dulles azonnal visszakérdezett, hogy jól olvasta-e az utasítást, hiszen az szöges ellentétben állt azzal a korábbi állásponttal, miszerint nem szabad idő előtt kiprovokálni a német megszállást. A viszontválasz egyértelmű volt azzal a kiegészítéssel, hogy „Adolf [véltetően Berle] tud erről, és ennek megfelelően tájékoztatta a fiúkat. A vezérkari főnökök döntése útmutató az Ön számára.”¹² Nincsen nyoma annak, hogy az amerikai vezetés részéről mérlegelték volna ennek a politikának a következményeit az érintett lakosságra nézve. Egyedül Royall Tyler, Dulles magyar ügyekért felelős helyettese reflektált erre a kérdésre Baranyai Zoltánnal, Magyarország a Vichy-kormányhoz akkreditált képviselőjével folytatott megbeszélése során. Tyler jól ismerte és kedvelte Magyarországot,

a szovjet–amerikai viszonyt. Nagyon hamar arra a következtetésre jutott, hogy az Egyesült Államoknak bele kell törődni abba, hogy a szovjetek a saját belátásuk szerint fogják kormányozni Kelet-Európát... 1943. szeptember 22-én feljegyezte naplójába, »nem tartom elképzelhetőnek, hogy Sztálin beleegyezne Lengyelország, Lettország Litvánia vagy Észtország függetlenségének helyreállításába és biztosnak látszik, hogy nagyobb katonai erő birtokában képes elfogadtatni akaratát Amerikával és Nagy-Britanniával.«” O'Brien 2011, 251.

¹¹ William Leahy feljegyzése Freeman Matthews-nak, 1944. március 16. NARA RG 218 JCS Geographical Files 1942–1945, Box 091, Folder 381, CCS Hungary.

¹² Távirat a berni amerikai követségnek, 1943. november 3. NARA, OSS RG 226, Entry 190-c, Box 5.

a Népszövetség küldöttjeként éveket töltött itt. Tyler feljegyzése szerint Baranyainak megjegyezte: „[B]ár nem tisztem eldönteni, hogy a magyarok mikor szakítsanak a németekkel, meggyőződésem, hogy a legnagyobb tragédia, ami a magyarokkal történhet az, ha Németország szövetségesei maradnak a német összeomlásig. Nem azért mondom ezt, mert a szövetségeselek segítséget várnak a magyaroktól hanem Magyarország érdekében.” Majd meglepő módon hozzátette: „Kár lenne, ha a magyar zsidókra rossz idők jönnének (»if Hungary's Jews had a bad time, that would be a pity«), de nem hiszem, hogy a mi részünkről bárki komolyan venné azt az érvet, hogy Magyarország azért támogatja a végletekig a németeket, hogy ne deportálják a zsidókat.”¹³

1943 decemberében az amerikai titkosszolgálat ismételen feladatul kapta, hogy vegye rá Magyarországot a háborúból való azonnali kiválásra, szítson feszültséget és viszályt Budapest és Berlin között, valamint építsen ki hírszerző hálózatot Magyarországon. Az OSS úgy vélte, Magyarországnak „egyetlen esélye van a nemzeti túlélésre: az, ha valamilyen megállapodásra jut a szövetségeseikkel, amely lehetővé teszi számára, hogy kilépjen a háborúból és megőrizze a függetlenség valamilyen fokát.”¹⁴ Az OSS még a háború idején készült feljegyzése szerint német csapatmozgásokra vonatkozó adatokat kaptak a magyaroktól.

Időközben titkosnak szánt magyar–amerikai egyeztetések zajlottak Isztambulban. Az isztambuli kapcsolatfelvételnek nem csak a hírszerzés volt a célja: „A vezérkari főnökök jóváhagyták a kapcsolatfelvételt és megismételték, hogy érdekeltek Magyarország leválasztásában. A Főnökök hangsúlyozták, hogy rendszeres tájékoztatást kérnek erről a lehetőségről.” (Kiemelés – B. L.)¹⁵ Amerikai kérésre Hátszegi Hatz Ottót visszahelyezték Isztambulba katonai attasénak, ahol Horthy, Kállay és Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök meghatalmazásával tárgyalhatott az Egyesült Államok képviselőivel. A megbeszélések fő témája egy katonai misszió Magyarországra küldése volt. Ez a lehetőség már korábban, 1943 nyarán felmerült. Fontossá késő ősszel vált a vezérkari főnökök döntése függvényében. Biztosan tudható, hogy a németek tudomást

¹³ Royall Tyler kézzel írt feljegyzése Allen Dullesnek, 1944. január 24. NARA, RG 226, OSS Entry A 1 190c, Field Station Files Container 12.

¹⁴ NARA, OSS RG 226, Entry 92, Box 85.

¹⁵ Távirat a berni amerikai követségnek, 1943. december 14. NARA, OSS RG 226, Entry 190-c, Box 6.

szerezték a titkos egyeztetésekről, mégpedig minden bizonnyal Hatz révén, akit az amerikaiak kettős, sőt hármas ügynöknek tartottak. Bágyoni Ferenc, a VKF/2 isztambuli beosztottjának közlése szerint Hatz bevallotta, hogy „mindent elmondott a németeknek a tervezett műveletről, mivel a háborúnak még nincsen vége, és nem akarja kockára tenni az életét”.¹⁶ Továbbá az OSS megtudta, hogy a németek tudomására jutottak a titkosnak szánt megbeszélések. Az Abwehrbe beszivárgott ügynöktől, Hans Bernd Giseviustól úgy értesültek, hogy „Hitler, mivel úgy érzi, be akarják csapni, feldühödött a magyarokra”, és abban bízik, hogy ha megszabadulhat Kállaytól, elintézheti majd az „árulókat”.¹⁷ A német külügyminisztériumban dolgozó amerikai ügynök, Fritz Kolbe pedig jelentette, hogy a német hírszerzésnek tudomása van Hatz amerikaiakkal folytatott egyeztetéseiről, valamint arról, hogy a tervezett megbeszélések célja Magyarország kilépése a háborúból.¹⁸ Az OSS a háború vége felé készített feljegyzése alapján Hatz bevonását hibás döntésnek vélték, tekintve, hogy német (és szovjet) ügynök lehetett. A németek egyébként a Dogwood fedőnevű amerikai hálózathoz való csatlakoztatott információk révén is értesültek a magyar kiugrási kísérletről.

A Veréb-misszió végül három nappal az invázió előtt földet ért. Wilhelm Höttl, a német SD, azaz biztonsági szolgálat budapesti képviselője szerint Hitler őrvongott, amikor tudomást szerzett róla. Holott már készült rá, nem véletlenül kelt ki a magyarok ellen március 4-én. Az amerikaiak a katonai misszió kiküldését ahhoz a feltételhez szabták, hogy Budapest *elfogadja* a feltétel nélküli megadást. A magyar fél minden bizonnyal azt remélte, hogy az amerikaiaktól konkrét ajánlatot kap a különmegállapodás feltételeiről. A várt irat átadására és a Horthyval tervezett megbeszélésre végül nem kerülhetett sor, mivel a Gestapo letartóztatta az amerikaiakat. Az amerikai iratanyag egy része szerint a misszióknak a hírszerzésen felül semmilyen más célja nem volt. Előkerült azonban két olyan amerikai feljegyzés is, amely utal a békefeltételek átadására olyan formában, hogy a magyar kormányzat egy vagy két tagját katonai repülővel kiviszik az országból a feltételek végleges-

¹⁶ SIME Report, no. 3, 1944. június 22. Grósz Andor vallomása az OSS-nek. NARA, RG 226, Entry 92, Box 41.

¹⁷ 3545 számú távirat, 1943. június 12. Közli: Petersen 1996, 71.

¹⁸ Telegram from Berne, 1944. január 2. NARA, RG 226, OSS, Entry 211, Box 5.

sítése érdekében.¹⁹ Mindenesetre a katonai küldöttség vezetője, Florimond Duke az események után arra a következtetésre jutott, hogy a misszió célja a magyarok kiugrasztása volt: „[B]erni irodánk révén tudomást szereztünk arról, hogy az akkori magyar kormány két tagja béketárgyalásokat kezdeményezett. Tárgyalópartnert kerestek. Amellett, hogy a kormány tagjaival találkozunk, megállapodás született arról is, hogy az amerikaiak számára engedélyezik a hírszerzési műveleteket Budapesten.”²⁰

Kérdés, hogy milyen ellentételezésre számíthatott volna a magyar fél. Az amerikai vezetés *semmilyen* területi vagy egyéb engedményt nem helyezett kilátásba a magyar kiugrás fejében. Csupán annyit ígértek, hogy az eljövendő béketárgyalásokon a szövetségesek elismerik majd Magyarország hozzájárulását a győzelemhez. William Joseph Donovan, az OSS igazgatója továbbította az amerikai vezérkarnak „a magyar vezérkar képviselőjének javaslatát, miszerint részletes katonai információkat ad át az Egyesült Államok képviselőjének a német hadseregről és a német hadsereg hadműveleteiről. Ennek fejében Magyarország kéri, hogy a béketárgyalásokon az Egyesült Nemzetek vegyék figyelembe, hogy Magyarország aktívan segítette a szövetségesek ügyét. Nem kértek és nem is adtunk semmilyen politikai garanciát.”²¹

Sőt, az 1944 februárjában készült amerikai fegyverszüneti tervezet szigorúbb volt az 1945 januárjában aláírt megállapodásnál, hiszen Magyarország katonai kormányzatát helyezte kilátásba. „Magyarországnak nincsen szabad választása abban a tekintetben, hogy elfogadja, vagy elutasítja” a feltételeket. „A magyar kormány és a magyar főparancsnokság el kell, hogy ismerje a totális vereséget és a magyar fegyveres

19 Florimond Duke feljegyzése Daniel DeBardelebennek, 1945. június 25. NARA, RG 226, OSS, Entry 1-A, Box 224.

20 „Report on Field Conditions – Sparrow Mission.” 1945. július 9. From Colonel Florimond Duke, Major Alfred M. Suarez to Director, Strategic Services. NARA, RG 226, Entry 190-c, Box 5. Idézi: Bare 2012, 27–42. Bare tanulmánya szerint nem zárható ki, hogy egy szovjet ügynök kiszivárogtatta a Veréb-misszió részleteit a szovjet vezetésnek, amely aztán átadta az információt a németeknek. Uo. 37. Mindenesetre szovjet részről világos volt, hogy a német megszállás siettetni a szövetségesek győzelmét, tekintve, hogy a német hadvezetés kénytelen csapatokat elvonni a nyugati hadszíntérről. Telegram from Harriman, „Article by Gavrilov.” Library of Congress, Paper of Averell Harriman, Box 537. Mindez alátámaszthatja Máthé Áron korábban idézett cikkében kifejtett állítását, miszerint a megszállás szovjet érdek is volt. Továbbá, William Donovan OSS igazgató személyi titkára az NKVD ügynöke volt.

21 Donovan felterjesztését lásd: NARA, RG JCS RG 218, Geographical Files 1942–1945, Box 091. Folder CCS 381 Hungary.

erők feltétel nélküli megadását, és hűen teljesítenie kell azokat a kötelezettségeket, amelyeket a megszálló hatóságok rónak rá.” Továbbá: „Magyarországnak kötelessége együttműködni a szövetséges főparancsokkal, illetve a szovjet fegyveres erők főparancsnokával, és alávetnie magát azoknak az rendelkezéseknek és utasításoknak, amelyeket ezek végrehajtó szervei meghatároznak a megszállt Magyarország *katonai kormányzata* számára a megadási feltételek végrehajtásának céljára.”²²

A két nyugati hatalom elvben támogatott egy részleges területi igazítást Magyarország javára elsősorban Erdélyben, esetleg a szlovák határon. Ám a határkérdés rendezését a háború utánra akarták halasztani. Ezt a törekvést tükrözi a fegyverszünet azon kitétele, hogy Erdély, vagy annak nagyobb része visszakerül Romániához. Valójában a moszkvai vezetés 1943 decemberében, röviddel a teheráni nagyhatalmi konferenciát követően eldöntötte, hogy helyreállítja Magyarország trianoni határait.

Edvard Beneš ennek megfelelően tájékoztatta Grigore Gafencu emigráns román politikust az 1943 decemberében Sztálin és Molotov részéről elhangzottokról:

nous maintenons notre point de vue que la Transylvanie doit être reintégrée dans la Roumanie. [...] Molotov m'a déclaré que l'URSS persiste sur la faite que la Bukovine du nord et la Bessarabie doit rester incorporée dans l'URSS mais dans les autres questions concernant la Roumanie l'URSS est d'accord avec le point de vue tchécoslovaque, que l'URSS est prête de pratiquer vis-à-vis de la Roumanie la politique de bon voisinage et que dans le litige entre la Roumanie et la Hongrie l'URSS prendra partie du coté roumain et dans la même sense que la Tchécoslovaquie. Staline s'intéressa vivement de la personne de Maniu et a souligné que la Transylvanie doit rester roumaine. Il évoqua entre autre la raison que, par ce fait, la démocratisation de la Roumanie sera assurée. Staline et Molotov soulignèrent que cette politique soviétique demand d'autre part que

²² Vezérkari Főnökök, Magyarország megadási feltételei, 1944. február 22. NARA, JCS RG 218, Geographical Files 1942–1945, Box 091, Folder 381 CCS Hungary.

l'opposition roumain dans le pays manifeste plus d'activité et qu'elle parvienne à temps de dissocier la Roumanie de l'Allemagne. J'ai pu constater en URSS une attitude très défavorable envers la Hongrie, la ferme volonté de respecter l'indépendance et la souveraineté de la Roumanie démocratique.²³

Sikeres kiugrás ide vagy oda, a trianoni határok mindenképpen helyreálltak volna.

Az amerikai (és brit) politika értékelésénél két szempontot érdemes figyelembe venni. Magyarország (vagy a többi csatlósnak számító állam) és lakosságának sorsa nem bírt jelentőséggel, csak amennyiben előmozdította a szövetségesek katonai és stratégiai érdekeit. Másrészt a megszállatás várt előnye: akár 18 német hadosztály elvezénylése a partraszállás helyszínéről igazolni látszott ezt a politikát. A tét hatalmas volt. A partraszállás kudarca esetén két opció várt Európára: kompromisszum a szovjet és a náci birodalom között vagy Sztálin totális győzelme. Mindkét kifejtet végveszélybe sodorta volna Európa népeit és kultúráját. Más kérdés, hogy a 18 német hadosztályra vonatkozó becslést számításokkal nem támasztották alá.

Források

Levéltári források

Feljegyzés DH 70-től D.S.O. 4 számára, 1943. március 24. OSS, RG 226, Entry A1-210, Box 286, Folder WN12125-12127.

F. L. Mayer és Whitney H. Shepardson távirata Allen Dullesnek, 1943. november 22. NARA, RG 226, OSS, Entry 90C, Box 6.

Florimond Duke feljegyzése Daniel DeBardelebennek, 1945. június 25. NARA, RG 226, OSS, Entry 1-A, Box 224.

NARA, RG JCS, RG 218, Geographical Files 1942–1945, Box 091, Folder CCS 381, Hungary.

NARA, OSS, RG 226, Entry 92, Box 85.

Report on Field Conditions – Sparrow Mission. 1945. július 9. From Colonel Florimond Duke, Major Alfred M. Suarez to Director, Strategic Services. NARA, RG 226, Entry 190-c, Box 5.

²³ Távirat a külügyminiszternek, 1944. március 16. Összefoglaló Beneš leveléről. NARA, OSS RG 226, Entry 190c, Box 7. A levél francia eredetije csatolva. A táviratot a francia nyelvű levél nélkül közli: Petersen 1996, 242.

- Royall Tyler kézzel írt feljegyzése Allen Dullesnek, 1944. január 24. NARA, RG 226, OSS, Entry A 1 190c, Field Station Files Container 12.
- SIME Report, no. 3, 1944. június 22. Grósz Andor vallomása az OSS-nek. NARA, RG 226, Entry 92, Box 41.
- Távirat a berni amerikai követségnek, 1943. december 14. NARA, OSS, RG 226, Entry 190-c, Box 6.
- Távirat a berni amerikai követségnek, 1943. november 3. NARA, OSS, RG 226, Entry 190-c, Box 5.
- Telegram from Berne, 1944. január 2. NARA, RG 226, OSS, Entry 211, Box 5.
- Telegram from Harriman, „Article by Gavrillov.” Library of Congress, Paper of Averrell Harriman, Box 537.
- Testőr-hadművelet. Megtévészeti hadművelet a Németország elleni háborúra, 1944. január. Library of Congress, Papers of Averell Harriman, Box 172, Folder 4.
- Vezérkari Főnökök, Magyarország megadási feltételei, 1944. február 22. NARA, JCS, RG 218 Geographical Files 1942–1945, Box 091, Folder 381, CCS Hungary.
- William Leahy feljegyzése Freeman Matthewsnek, 1944. március 16. NARA, RG 218, JCS, Geographical Files 1942–1945, Box 091, Folder 381, CCS Hungary.

Irodalom

- Bare, Duncan 2012: Semper Idem: The OSS Sparrow Mission. *Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies*, Volume 6, Issue 2, 27–42.
- Borhi, László 2005: *Magyarország a hidegháborúban a Szovjetunió és az Egyesült Államok között*. Budapest, Corvina.
- Borhi, László 2012: Secret Peace Overtures, the Holocaust and Allied Strategy vis-à-vis Germany. *Journal of Cold War Studies* (Harvard – MIT), Volume 14, Issue 2.
- Borhi, László 2014: *Hungary in the Cold War – Between the United States and the Soviet Union, 1945–1956*. Budapest – New York, Central European University Press.
- Borhi, László 2015: *Nagyhatalmi érdekek hálójában: Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Budapest, MTA BTK TTI – Osiris.
- Czettler, Antal 2000: *A mi kis élethalál kérdéseink: a magyar külpolitika a hadbalépéstől német megszállásig*. Budapest, Magvető.
- Dulles, Allen 1944: *Allen Dulles Papers*. 1944. március 22. Secretary of State, Washington DC, Seeley Mudd Library Princeton.
- Fröhlich, Elke 1995: *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*. Teil II, Band 11. München, 397.
- Joó, András: *Kállay Miklós külpolitikája: Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944*. Budapest, Napvilág, 2008.
- Juhász, Gyula 1978: *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Juhász, Gyula 1984: A magyar–német viszony néhány kérdése a második világháború alatt. *Történelmi Szemle*, 27. évfolyam, 21.
- Máthé, Áron 2019: Megszállók és megszállottak. *Kommentár*, 4, 19–30.

- Meszerics, Tamás 2008: Undermine or Bring them Over. SOE and OSS Plans for Hungary in 1943. *Journal of Contemporary History*, 2.
- O'Brien, Philips Payson 2011: *The Second Most Powerful Man in the World: The Life of William D. Leahy, Roosevelt's Chief of Staff*. New York, Dutton, 251.
- Peterecz, Zoltán 2012: Sparrow Mission: US Intelligence Failure during World War II. *Intelligence and National Security*, Volume 27, 2.
- Petersen, Neil H. (szerk.) 1996: *From Hitler's Doorstep*, 71.
- Ránki, György 1978: *1944. március 19. – Magyarország német megszállása*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Megjelent a

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE

2025/3. száma

TANULMÁNYOK

- *Benedek István–Sebestyén Annamária*: Euroambivalens és ekvivokális euroszepticismus. A stratégiai kétértelműség diadala a 2024-es magyarországi Európai Parlamenti választásokon
- *Pokorny Zsanett*: Rezsikérdés energiaválság idején és korábban. A miniszterelnök rezszi ügyével kapcsolatos közpolitikai kommunikációja
- *Ferencz Gábor*: A „nemzeti nagyság” Orbán Viktor diskurzusában
- *Farkas Xénia*: Negatív kampány és mobilizáció dezinformációval. A Megafonhoz köthető asztroturf politikai influenszerek vizuális és verbális dezinformációs stratégiái Facebookon a 2022-es magyar országgyűlési választási kampányban

VITA A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNYRÓL

- *Csizmadia Ervin*: A politikatudomány egyensúlya

RECENZÍÓ

- *Kerpel-Fronius Balázs*: Integráció és polgárosodás
(Kovách Imre (szerk.): *Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás – A magyar társadalom a 2020-as évek elején I-II.*)